

УДК 159.922

Синельников Р. Ю.,

асистент кафедри загальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: romasynelnikov@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ ТИПІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкривається зміст поняття «громадянська ідентичність» та її основних компонентів. Проаналізовано різні підходи до виокремлення типів громадянської ідентичності і завдяки даному теоретичному аналізу констатується наявність великої кількості варіантів громадянської ідентичності української молоді. Окреслено коло проблем, пов'язаних із невизначеною громадянською ідентичністю, її основних різновидів та характеристик. Здійснено порівняльний аналіз понять визначеної і сформованої громадянської ідентичності та сформульовано основні напрямки подальшої діагностичної та корекційної роботи психолога на шляху до трансформації громадянської ідентичності, зокрема, та побудови громадянського суспільства загалом. Проаналізовано сутність процесів становлення та формування громадянської ідентичності, а також, розкрито питання щодо доцільності здійснення формуючих впливів у напрямках підвищення зрілості, несуперечності та позитивності переживання української громадянської ідентичності серед молодих громадян України.

Ключові слова: громадянська ідентичність, невизначена ідентичність, громадянська активність, типи громадянської ідентичності, українська молодь.

The article deals with the concept of «civic identity» and its main components. Different approaches to pointing out the types of civic identity are analyzed and due to the theoretical analysis the presence of large number of variants of the civic identity of Ukrainian youth is stated. A range of issues related to uncertain civic identity and its main varieties are outlined. The comparative analysis of the concepts of defined and certain civic identity was held and the main ways of the diagnostic and correction on the way to transforming the civic identity, in particular and building civil soci-

ety, in general are formulated. Also, the issue of expediency of formative influences to increase the maturity, consistency and positivity of Ukrainian civic identity among Ukrainian youth is revealed.

Key words: *civic identity, citizenship, uncertain identity, types of civic identity, Ukrainian youth.*

Постановка проблеми. Загострення суспільних процесів та політична криза потребує розвитку свідомого та відповідального українського соціуму, що неможливо без становлення зрілої проукраїнської громадянської ідентичності. Саме цей вид ідентичності є відправною точкою подальших державотворчих процесів. Як продемонстрував досвід подій на Донбасі та в Криму, незважаючи на понад 25 років незалежності України, процес розвитку та розбудови держави не створив такої громадянської спільноти, приналежність до якої ґрунтувалася б не на національній, етнічній, мовній чи релігійній ознаці, а на відчутті приналежності та прояві відповідних дій та вчинків, котрі характеризують особистість як активного та відповідального громадянина. Кризові події не лише підняли та загострили цілу низку суспільних проблем, а й поставили ряд актуальних питань, в першу чергу для науковців.

Соціальна дезорієнтація громадян у державі зберігається в умовах ціннісно-сислової невизначеності більшої частини населення. В умовах жорсткого та багатостороннього протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам, українське суспільство розділене на групи, що живуть своїми вузькими інтересами і знаходяться у стані соціального антагонізму.

Перебуваючи у складній соціосистемі глобальних світових комунікацій, українській державі так і не вдалося відійти від «радянщини», котра залишилась не лише у сфері управління державою, а й у свідомості певної частини її громадян. І з таким неоднозначним, суперечливим та, на перший погляд, не поєднаним світоглядним багажем держава Україна намагається ситуативно реагувати на ті виклики, що стоять перед нею сьогодні. Таким чином, громадянська ідентичність постає не лише як політико-психологічний феномен, а й як базова передумова національної та державної безпеки. В умовах несформованої або «розмітої» громадянської ідентичності легко відбувається нав'язування чужої, що йде всупереч державним цінностям і несе небезпеку сепаратизму чи інших антидержавних явищ. Втрата громадянської ідентичності породжує серйозні проблеми, пов'язані з глибоким відчуженням суспільства від держави та нестабільності людського буття.

На думку Т. Бевз, сьогодні суспільство охоплене кризою громадянської ідентичності, наслідки якої впливають, зокрема, на можливість влади сприяти мобілізації громадян та їх консолідації для вирішення завдань стратегічного характеру [1].

Тому **головною метою** даної статті є розкриття сутності явища громадянської ідентичності та аналіз різних типів громадянської ідентичності української молоді.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику громадянської ідентичності досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Боришевський, В. Васютинський, Н. Хазратова, Т. Бевз, Н. Водолажська, Е. Грищук, Л. Снігур, Н. Савелюк, К. Чорна, Л. Дробижева, Н. Безгіна, Н. Паніна, Н. Іванова, І. Конода, Д. Абрамс, У. Джеймс, Дж. Тернер, Лі Кнефелкамп та інші.

Виклад основного матеріалу. Громадянська ідентичність є фундаментальним підґрунтям для соціалізації особистості. Психологічна природа громадянської ідентичності як різновиду ідентичності соціальної, пов'язана з базовою для людини як соціальної істоти тенденцією самовизначення за рахунок віднесення себе до групи. Проте, оперуючи таким словосполученням, як «громадянська ідентичність», навіть авторитетні вчені та дослідники не дають йому чіткого визначення, хоча не можна сказати, що його зміст є однозначно трактованим і прийнятим усіма.

На нашу думку, слід визначати громадянську ідентичність як відчуття приналежності особистості до спільноти співгромадян, яка може виступати колективним суб'єктом взаємодії, а також до певної держави як організації, чи то пак, організаційного простору, в якому проживає і з яким взаємодіє громадянин.

Для повного та різнобічного розгляду феномену громадянської ідентичності варто розглянути сутнісні характеристики, котрі притаманні громадянській ідентичності.

Лі Кнефелкамп наводить наступні характеристики:

1. Громадянська ідентичність не формується в ізоляції – лише у взаємодії громадянина з іншими громадянами та в контексті участі в соціальних, політичних, економічних структурах.

2. Громадянська ідентичність не тотожна, але тісно пов'язана з інтелектуальним і етично-моральним розвитком.

3. Громадянська ідентичність – це холістичне утворення. Вона вимагає здатності як до критичного мислення, так і до емпатії, спонукає громадянина ідентифікувати себе з іншими громадянами, які можуть дуже сильно відрізнятися один від нього.

4. Громадянська ідентичність передбачає активну рефлексію, участь в обговореннях, що стосуються найкращого шляху для розвитку суспільства і держави [8].

Існує кілька підходів до формулювання основних компонентів громадянської ідентичності. З позиції найбільш поширеного у психологічних наукових колах підходу до розгляду структури громадянської ідентичності виділяють наступні її компоненти:

1. Когнітивний – знання про приналежність до даної соціальної спільноти;
2. Ціннісний – наявність позитивного чи негативного ставлення до факту приналежності;
3. Емоційний – прийняття або неприйняття громадянської спільноти як групи членства, як результат дії двох попередніх компонентів;
4. Поведінковий – реалізація своїх уявлень про приналежність до даної спільноти в соціально значущих діях [2; 5].

Громадянська ідентичність є динамічним утворенням, вона конструюється особистістю в ході порівняння з іншими, перегляду цінностей, наповнюваністю смислами, пошуку нового місця в соціальному середовищі.

Поряд з цим, громадянська ідентичність, виражаючи приналежність людини до конкретної держави, як управлінської організації та спільноти громадян, що проживають у цій державі, формує в людині усвідомлення та відчуття своєї неподільності з ними і одночасно відокремлює її від представників інших державних спільнот. Адже для громадянина функція громадянської ідентичності полягає в реалізації базових потреб особистості в приналежності до групи. Почуття «Ми», яке об'єднує людину з великою спільнотою, дозволяє їй відчувати себе впевненіше перед складною і не завжди зрозумілою їй соціальною реальністю.

Оскільки утвердження української державності ще триває, поступове становлення громадянської ідентичності є цілком відповідним та природним процесом. Це означає наявність великої кількості різновидів та варіантів громадянської ідентичності українських громадян.

В силу історичних процесів, політичних та ідеологічних впливів і нав'язувань, очевидним стає факт про те, що слід припустити існування, крім української громадянської ідентичності, ще ряд певних різновидів громадянської ідентичності у населення України.

Динамічність та мінливість суспільних процесів значно ускладнює виокремлення чітких та однозначних типів, котрі на перший погляд виглядають дещо утопічними. Однак, разом з тим ми можемо говорити про усталенні, тенденційні типи громадянської ідентичності, котрі сформувались на засадах політичних упереджень, стереотипів, міфів, емоційних переживань, ціннісних та смислових конструктів, які мають як свідомий, так і неусвідомлений характер.

Н. Паніна при вивченні громадянської ідентичності населення України класифікує її за такими критеріями:

- ▶ Регіоналісти – ті, хто відчуває себе жителями району, міста, села;
- ▶ Громадяни – ті, хто відчувають себе громадянами України;
- ▶ Націоналісти – представники свого етносу, нації;
- ▶ Ностальгісти – громадяни колишнього СРСР;
- ▶ Космополіти – громадяни Європи, Світу [6].

На нашу думку, така логіка дослідження більше підходить для вивчення сукупності суспільно-політичних ідентичностей, ніж конкретно громадянської.

Н. Хазратова виділяє наступні типи громадянської ідентичності в Україні: українська, російська, радянська, цивілізаційна, космополітична та невизначена [8].

Наявність радянської громадянської ідентичності (принаймні в її рудиментарних формах) слід визнати природною і закономірною, оскільки понад двадцятирічне існування української держави зовсім не означає реальний відхід від політичного світосприйняття, стереотипів та міфів минулого. Ба більше, радянську громадянську ідентичність підживлює саме ностальгія за минулим, котра притаманна громадянам, які виховувалися в душі відповідної ідеології, тобто людям зрілого та похилого віку. Виходячи з цього, слід припустити, що даний вид громадянської ідентичності зберігається у певній частини громадян у латентному вигляді.

Втім, все ж таки, ми можемо стверджувати, що такий вид громадянської ідентичності відсутній у молоді. Оскільки вже виросло покоління, яке не знає, що таке Радянський Союз. А сама радянська ідентичність поступово, але неминуче відходить у минуле, і цей процес зумовлений простою відсутністю тієї держави, ідентичність якої у декого зберігається досі.

Попри таку ситуацію, стара радянська ідентичність нині «поглинається» новою російською громадянською ідентичністю, яка є природно вбудованою в неї. Однак така «нова» громадянська ідентичність у сучасній формі є привабливішою для молоді, адже попри успадкований радянський зміст, вона є цивілізаційно близькою для українських громадян, до того ж постійно підсилюється одвічною недовірою до української влади.

Стан пошуків у сфері громадянської ідентичності приводить багатьох людей до надання переваги цивілізаційній (європейській) ідентичності. У багатьох випадках ця європейська ідентичність заперечує українську громадянську і національну ідентичність. Така ситуація виникає, коли у суб'єкта згаданого цивілізаційного вибору переважа-

ють не «буттєві», а «дефіцитарні» потреби, тобто входження до європейської цивілізації не на основі власної самодостатності, а на основі громадянської безпорадності. У такому випадку здійснюється пошук громадянської ідентичності однієї з успішних, розвинутих держав. Українська молодь, керуючись такими «дефіцитарними потребами», намагається поринути у ціннісно-смысловий світ більш розвинутих (європейських) держав через мову, культуру, розвиток новітніх технологій та моду тих країн, на які вона орієнтується [7].

Серед інших різновидів громадянської ідентичності українців слід пропустити і наявність космополітичної та невизначеної громадянської ідентичності. Ці два різновиди ідентичності варто розглянути у порівнянні. Космополітична ідентичність полягає у відмові від фіксованої включеності до громадянської спільноти однієї держави, відкидає її аксіологічний простір; космополітична цінність – свобода, яка втілюється у можливості жити у різних країнах, бути полікультурною особистістю. Космополітична ідентичність жодним чином не заперечує ідентичність територіальну, тому чимало космополітів говорять про наявність у них виражених патріотичних почуттів, що абсолютно не змушує їх жити на Батьківщині. Громадянська ідентичність, яка передбачає емоційну і смыслову прив'язаність до конкретної держави, навпаки, ґрунтується на ідеї цінності держави як своєї [7].

Якщо космополітична ідентичність найчастіше реалізовується фінансово незалежними людьми, то невизначена – навпаки, людьми незаможними. Оскільки незаможність та дефіцит матеріального забезпечення обмежує громадянську свідомість, створює напруження та спрямовує людину, в першу чергу, на задоволення базових матеріальних потреб. Грубо кажучи, «порожній холодильник перемагає над телевізором», і для таких людей громадянські цінності, ідеали та громадянська активність є малозначущими і вторинними. Саме тому незможні громадяни схильні «обирати» невизначену громадянську ідентичність [8].

У питанні співвідношення сформованості та визначеності громадянської ідентичності слід звернути увагу на ключові особливості цих понять.

Варто зазначити, що сформованість відповідає на питання про її наявність чи відсутність у системі цінностей громадянина, а питання визначеності свідчить про те, яка вона.

Невизначена громадянська ідентичність слугує формою недовіри до держави, яку громадяни у переважній більшості сприймають в першу чергу в образі влади і в Україні, на нашу думку, зустрічається у вигляді трьох типів:

1. *Підданська* – громадянином приймається будь-яка влада і, відповідно, втілювана нею політика державного менеджменту. Простежується конформне тяжіння до суспільних тенденцій, громадянин йде за думкою більшості.

2. *Нігілістична* – громадянину не подобається жодна влада. В основі лежить давній архетип недовіри до влади (як уособлення держави) за будь-яких обставин, що б вона не робила.

3. *Байдужа* – індіферентне ставлення громадянина до держави (влади). У даній ситуації байдуже ставлення до держави, не означає відсутньої сформованості громадянської ідентичності. Адже громадянин може, таким чином, змиритися з неспроможністю держави (влади) створити необхідне та прийнятне для нього організаційне середовище. Головне питання, яким чином він розпорядиться таким розумінням і ставленням до влади як представництва держави. Один із шляхів, який простежується в сучасному українському суспільстві – це абстрагування від державної неспроможності і взяття відповідальності на себе. Інший шлях (наразі це шлях більшості), лише відгородження від державної неспроможності та життя «за течією».

Якщо сформованість громадянської ідентичності передбачає отождошення громадянина із державою, то специфічність ставлення до влади, яка представляє державу, може призводити до невизначеності його громадянської ідентичності.

Логічно було б припустити, що сформованість громадянської ідентичності передбачає сформованість її складових. Власне, переважна більшість існуючих методик побудована саме на такій гіпотетичній закономірності. Втім, чи можна стверджувати про несформовану громадянську ідентичність, апелюючи до несформованості її певних компонентів? На нашу думку, ключовим маркером сформованості громадянської ідентичності має слугувати саме ціннісно-сміслова її складова. Усі інші компоненти можуть бути не сформовані належним чином, або взагалі не розвиненими, що свідчатиме лише про певну «неповноцінність» її функціонування.

Так, когнітивний компонент може бути слабко розвиненим, тобто громадянин мало знатиме про свої громадянські права і обов'язки, суспільно-політичну ситуацію в державі, про можливості залучення до спільноти активних громадян, однак цей факт аж ніяк не означатиме несформованість її громадянської ідентичності. Що стосується когнітивної складової, то на нашу думку, характеристика даного компоненту не має обмежуватись лише знаннями про приналежність до держави та спільноти громадян. Головним механізмом для формування когнітивного компоненту є усвідомлення. Громадянин має не

лише знати про свою приналежність, а й усвідомлювати, чим він як громадянин відрізняється від громадян інших держав (співвідношення Ми-Вони).

Сформоване емоційне прийняття чи не прийняття своєї громадянської ідентичності може бути лише тоді, коли громадянин визначився у ставленні до неї, коли вже є сформованим ціннісно-смысловий компонент, тобто коли він відповів на ключове питання: «Чи є така приналежність для нього цінністю чи, радше, навпаки?»

Громадянин може не проявляти своєї громадянської ідентичності і залишатись пасивним, однак це також не свідчить про несформованість його громадянської ідентичності.

Таким чином, ми говоримо про наявність сформованої громадянської ідентичності, якщо така ідентичність для громадянина є цінністю та несе у собі значущий смисл. Тобто цінність такої ідентичності, приналежності особистості до спільноти громадян і держави як організаційного середовища, може слугувати для нас основним індикатором, а отже і критерієм сформованості громадянської ідентичності.

Знання про специфіку формування громадянської ідентичності та ключових дескрипторів даного процесу, дає нам змогу конструювати якісний психодіагностичний інструментарій для подальших наукових досліджень динаміки складного процесу формування як громадянської ідентичності зокрема, так і громадянської спільноти загалом.

Отже, завдяки даному теоретичному аналізу різновидів громадянської ідентичності в Україні, ми можемо констатувати наявність усіх зазначених типів в українській молоді, за виключеннями радянської ідентичності, оскільки сучасна молодь – це люди, котрі не знають, що таке жити у Радянському Союзі, і можуть мати уявлення про СРСР лише із книжок, фільмів та розповідей старших людей. Втім ми не виключаємо вплив оновленої радянської ідентичності під «брендом» російської як нащадка радянських смислів та змісту.

До того ж важливою характеристикою громадянської ідентичності української молоді є відсутність страху покарання з боку влади. Молодь не боїться відкрито висловлювати свою думку та відстоювати її, скаржитись і критикувати владу та державну політику, яку вона проводить. Нинішня генерація почуває себе вільнішою і сміливішою, ніж більш доросле покоління. І паростки такого явища беруть свій початок, на нашу думку, із дисидентства та революції на граніті 1990 року, «Помаранчевої революції» 2004 року, а суттєвим новітнім трампліном стала «Революція гідності» 2014 року. Більше того, частина сучасної української молоді не чекає, поки влада зробить її життя кращим, а сама бере ініціативу у свої руки, вона працює із даностями. Прогали-

ни і «недопрацювання влади» у сферах освіти, культури, соціальної роботи, екології та ін., ніби ігноруються певною частиною української молоді і все більше береться ініціатива у свої руки.

Це, на нашу думку, пов'язано із найбільшою дефіцитарністю в Україні – «дефіцитом довіри до влади». Така недовіра продовжує існувати та нести у собі деструкцію. Але, разом із тим дає можливість усвідомити важливість активності та ролі кожного громадянина у житті та функціонуванні суспільства та держави. Безперечно, на загальнодержавному рівні це виглядає як «крапля в морі», однак така тенденція простежується, невпинно зростає та проявляється у вигляді благодійних проєктів, культурно-мистецьких заходів, медіа та освітніх проєктів тощо.

Головними чинниками таких тенденцій, на нашу думку, є глобалізація суспільства, розвиток новітніх інтернет-технологій та бачення можливостей для власного самодостатнього розвитку. Також, ключовим чинником став аномальний сплеск волонтерського руху, який бере свій початок від часів «Майдану», допомоги Збройним Силам України та нині поширюється і на цивільне життя українського суспільства.

Разом з тим, існує й інший бік медалі. Окрім зростання тенденцій до визначення проактивної та проукраїнської громадянської ідентичності української молоді, яка набуває нового модного та гостро-необхідного для держави віяння, серед широкого загалу української молоді, на нашу думку, переважає невизначена громадянська ідентичність. Причому ця невизначеність може набувати особливих якостей і проявлятися як у вигляді звичайної байдужості до подій у державі та в українському суспільстві, так і у вигляді принципового відторгнення та відсторонення від суспільно-політичних та громадянських справ. Слід припустити, що такий стан речей має мультикомплексну детермінанту, починаючи, у широкому розумінні, від глобалістичних та наддержавних тенденцій, які панують, зокрема, і в українському суспільстві нової генерації, закінчуючи внутрішньодержавними, давніми проблемами, на кшталт, політичного популізму, маніпуляції та ін. Разом з тим, з позиції інструментального підходу корінь проблеми, на нашу думку, криється у становленні громадянської ідентичності. Оскільки, на молодого українського громадянина істотно впливають усі побічні, як раціональні, так і ірраціональні чинники в ході його онтогенетичного розвитку, забруднюючи його світоглядне сприйняття суспільно-політичної ситуації та ціннісного ставлення до неї.

Саме тому молодь в Україні, в більшості випадків, віддає перевагу відстороненню від суспільно-політичного життя в державі, запереченню власної значущості у вирішенні нагальних громадянських проблем.

Ці факти вкотре підкреслюють важливість психологічної роботи над становленням та формуванням української громадянської ідентичності. В інакшому випадку розвиток громадянської ідентичності буде рухатись у бік цивілізаційної, космополітичної чи невизначеної.

Тому розвиток громадянської ідентичності потрібно підтримувати та спрямовувати у відповідному корисному та важливому для держави напрямі, для виховування нової свідомої, небайдужої та відповідальної генерації українського громадянського суспільства.

Процес становлення громадянської ідентичності молоді є ключовим завданням освіти в сучасних соціокультурних умовах розвитку, оскільки воно сприяє інтегруванню молоді в суспільну і політичну сферу життя і формує громадянську відповідальність.

Формування громадянської ідентичності покликане забезпечити інтеграцію, єдність і цілісність самосвідомості особистості як громадянина полікультурного суспільства на основі присвоєння системи загальнолюдських моральних уявлень, свободи його самовираження, на основі врахування різноманіття соціальних смислів, цінностей, установок та норм. У зв'язку з цим перед психологічною наукою постає питання про вироблення технологій і моделей формування нової ідентичності молодих громадян України, що має стратегічне значення для успішного майбутнього української державності.

Слід усвідомлювати, що молодь – це стратегічний ресурс змін України, оскільки вона успадковує ступінь розвитку суспільства і формує образ майбутнього. Молоде покоління необхідно розглядати як інноваційний потенціал, роль якого значно зростає у всіх сферах життєдіяльності в період трансформації суспільства. Соціальні реалії і, насамперед, зміна ціннісних орієнтирів у системі соціалізації підрастаючого покоління визначають особливу гостроту проблеми формування громадянської ідентичності молоді в даний час. На наш погляд, ефективне використання потенціалу соціально-психологічної активності молоді в інтересах побудови громадянського суспільства, стане можливим лише за умови створення адекватної державно-громадської системи соціалізації молоді.

Висновки. Отже, розкривши зміст багатогранного явища громадянської ідентичності та її типів, ми можемо констатувати необхідність узгодження категоріально-понятійного апарату у наукових колах щодо дослідження даного виду ідентичності та лонгitudної роботи над її становленням у якісно нову структуру. У даній статті ми розглядаємо громадянську ідентичність як різновид соціальної ідентичності та визначаємо дане явище у межах двох аспектів: а) усвідомлення приналежності до певної держави як організації, чи то пак, організа-

ційного простору, в якому проживає і з яким взаємодіє громадянин; б) феномен надіндивідуальної свідомості, ознака (якість) громадянської спільноти, що характеризує її як колективного суб'єкта.

Нами було здійснено спробу встановити межі розрізнення громадянської ідентичності з іншими видами ідентичностей, таких як національна, етнічна, територіальна, цивілізаційна, мовна ідентичності.

Також ми теоретично обґрунтували принципову відмінність між процесами формування та становлення громадянської ідентичності. Процес формування слід розуміти як цілеспрямований та штучний вплив на визрівання громадянської ідентичності, водночас як становлення є процесом природним, який впливає на особистість громадянина протягом усього його життя.

Слідуючи науковим принципам системності та розвитку, було розкрито специфіку генезису громадянської ідентичності української молоді, з урахуванням наявних різновидів громадянської ідентичності українців. Таким чином, серед існуючих різновидів громадянської ідентичності в Україні ми описали такі як: власне українська, радянська, російська, цивілізаційна, космополітична, невизначена громадянська ідентичність.

Перспективи подальших досліджень. Саме тому слід працювати як у напрямку віддаленої перспективи (психолого-педагогічної роботи над становленням громадянської ідентичності активного проукраїнського громадянина), так і з актуальним станом даного явища, здійснюючи екологічну, психокорекційну роботу із невизначеною громадянською ідентичністю, з метою її трансформації із стану невизначеності в стан проукраїнської громадянської ідентичності.

Отже, сам процес трансформації громадянської ідентичності української молоді доцільно здійснювати передусім у двох напрямках – підвищення зрілості (визначеності і несуперечливості) та позитивності (позитивної забарвленості переживання української громадянської ідентичності української молоді).

Для тривалої та ґрунтовної роботи над становленням громадянської ідентичності слід працювати над розробкою комплексних навчальних програм. Ці програми мають базуватись не лише на просвітницькій діяльності, оперуючи відповідними когніціями. В першу чергу, слід акцентувати увагу на побудові системи цінностей громадянина, впровадження методів соціального навчіння, тобто концентруватись не лише на знаннях про необхідну громадянську участь, а на залученості громадянина до громадянської активності та на конкретних прикладах успішних громадянських дій.

Тому, на нашу думку, даним процесом мають займатися фахівці в галузі педагогічної, соціальної та політичної психології, оскільки здійс-

нювати формуючий вплив слід, в першу чергу, психологічними методами та механізмами. Таку позицію можна пояснити тим, що у сучасному суспільстві не є ефективними раціоналізація, переконання, заклики та моралізаторство, оскільки осмислення громадянської ідентичності особистості лежить не лише у свідомій, раціональній площині, але і часто мають неусвідомлений характер. До того ж, у випадку формуючого впливу може траплятись реакція заперечення чи нігілізму, котрі стають викликом саме у корекційній фаховій роботі психолога.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. А. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві / Т. А. Бевз. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2014. – 296 с.
2. Безгина Н. В. Психологическая структура гражданской идентичности / Н. В. Безгина // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2013. – С. 241–249.
3. Водолажская Т. В. Идентичность гражданская / Т. В. Водолажская // Образовательная политика. – 2010. – № 5. – С. 140–142.
4. Гришук Е. Ю. Територіальна та етнічна ідентичність: особливості взаємозв'язку / Е. Ю. Гришук // Український психологічний журнал. – 2017. – № 3. – С. 26–38.
5. Ефименко В. Н. Структурные компоненты и содержательное наполнение понятия «гражданская идентичность» / В. Н. Ефименко // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 11. – С. 250–254.
6. Паніна Н. В. Соціальна дистанція, етнічні установки та національна толерантність в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Паніна. – Режим доступу: [http://politicon.iatp.org.ua/tm/panina distanc.htm](http://politicon.iatp.org.ua/tm/panina%20distanca.htm)
7. Савелюк Н. М. Територіальна прив'язаність як складова громадянської ідентичності особистості: феноменологічний аналіз / Н. М. Савелюк // Психологія особистості. – 2010. – № 1. – С. 138–144.
8. Хазратова Н. В. Громадянська ідентичність у структурі особистісних ідентичностей / Н. В. Хазратова // Проблеми політичної психології. – 2015. – С. 390–401.
9. Чорна К. І. Основні пріоритети у вихованні національної самосвідомості і громадянської культури учнів / К. І. Чорна // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 1. – С. 125–130.
10. Giles H. Social identity in Puerto Rico / H. Giles, N. Llado, D. J. Mckirnan, D. M. Taylor // International Journal of Psychology. – 1979. – № 14. – P. 185–201.
11. Knefelkamp L. Lee. Civic Identity: Locating Self in Community [Electronic resource] / L. Lee. Knefelkamp // Diversity and democracy. Civic learning for shared future. – 2008. – URL: <http://diversityweb.org/DiversityDemocracy/vol11no2/vol11no2.pdf>.

References transliterated

1. Bevz T. A. Politychni mehanizmy formuvannja gromadjans'koi' identychnosti v suchasnomu ukrai'ns'komu suspil'stvi / T. A. Bevz. – Kyi'v : IPiEND im. I. Kurasa NAN Ukrai'ny, 2014. – 296 s.

2. Bezgina N. V. Psihologicheskaja struktura grazhdanskoj identichnosti / N. V. Bezgina // Izvestija Tul'skogo gosudarstvennogo universiteta. Gumanitarnye nauki. – 2013. – S. 241–249.
3. Vodolazhskaja T. V. Identichnost' grazhdanskaja / T. V. Vodolazhskaja // Obrazovatel'naja politika. – 2010. – № 5. – S. 140–142.
4. Gryshhuk E. Ju. Terytorial'na ta etnichna identychnist': osoblyvosti vzajemov'jazku / E. Ju. Gryshhuk // Ukrai'ns'kyj psihologichnyj zhurnal. – 2017. – № 3. – S. 26–38.
5. Efimenko V. N. Strukturnye komponenty i sodержatel'noe napolnenie ponjatija «grazhdanskaja identichnost'» / V. N. Efimenko // Teorija i praktika obshhestvennogo razvitija. – 2013. – № 11. – S. 250–254.
6. Panina N. V. Social'na dystancija, etnichni ustanovky ta nacional'na tolerantnist' v Ukrai'ni [Elektronnyj resurs] / N. V. Panina. – Rezhym dostupu : http://politicon.iatp.org.ua/tm/panina_distanc.htm.
7. Saveljuk N. M. Terytorial'na pryv'jazanist' jak skladova gromadjans'koj identychnosti osobystosti: fenomenologichnyj analiz / N. M. Saveljuk // Psihologija osobystosti. – 2010. – № 1. – S. 138–144.
8. Hazratova N. V. Gromadjans'ka identychnist' u strukturi osobystisnyh identychnostej / N. V. Hazratova // Problemy politychnoi' psihologii'. – 2015. – S. 390–401.
9. Chorna K. I. Osnovni priorityty u vyhovanni nacional'noi' samosvidomosti i gromadjans'koj kul'tury uchniv / K. I. Chorna // Pedagogika i psihologija. – 1994. – № 1. – S. 125–130.
10. Giles H. Social identity in Puerto Rico / H. Giles, N. Llado, D. J. Mckirnan, D. M. Taylor // International Journal of Psychology. – 1979. – № 14. – P. 185–201.
11. Knepfelkamp L. Lee. Civic Identity: Locating Self in Community [Electronic resource] / L. Lee. Knepfelkamp // Diversity and democracy. Civic learning for shared future. – 2008. – URL: <http://diversityweb.org/DiversityDemocracy/vol11no2/vol11no2.pdf>.

Abstract

Synelnykov R. Yu.,

Assistant at general psychology department

THE PROBLEM OF TYPES OF CIVIC IDENTITY OF UKRAINIAN YOUTH

The article reveals the concept of «civic identity» and its main components. Civic identity is defined as individual feeling of belonging to the community of co-citizens as a collective entity as well as to a certain state as organization where the citizen lives and interacts.

There are several approaches to the formulation of the main components of the civic identity. In terms of the most common in psychology approach to the structure of the civic identity, following components are defined:

1. Cognitive – knowledge about the belonging to the social community;
2. Value – the presence of positive or negative attitude to the fact of belonging;
3. Emotional – acceptance or non-acceptance the group's membership, as a result of first two components;
4. Behavioral – the realization of ideas of belonging to this community in form of socially significant actions.

Different approaches to pointing out the types of civic identity are analyzed and due to the theoretical analysis the presence of large number of variants of the civic identity of Ukrainian youth is stated. There are Ukrainian, Russian, Soviet, cosmopolitan, uncertain etc.

The article reveals the essence of the process of formation and development of civic identity. Attention is paid on the key features and comparative analysis of the formed and certain civic identity.

Formed civic identity answers the question: if citizen has the system of civil values or not and the certainty of civic identity tells what kind it is.

Uncertain civic identity is a form of distrust of the state, authorities. In our opinion, there are three types of uncertain civic identity in Ukraine: compliant, nihilistic, indifferent.

It should be noted that the processes of development of the civic identity are natural. We should work on developing a complex of training programs. These programs must be based not only on educational activities. First of all, we should focus on building the system of the citizen values, implementation methods of social learning, that focus not only on knowledge of civic participation, but also on citizen involvement in the civil activity and on specific examples of successful civil actions.

Also, the issue of expediency of formative influences to increase the maturity, consistency and positivity of Ukrainian civic identity among Ukrainian youth is revealed.
